

1999

Et dansk bidrag til en renere klode

Miljø- og Energiministeriet

Miljøbistand Nord - DANCEA
Danish Cooperation for Environment in the Arctic

Miljøbistand Syd - DANCED
Danish Cooperation for Environment and Development

Miljøbistand Øst - DANCEE
Danish Cooperation for Environment in Eastern Europe

Indhold

FORORD	5
1 MILJØBISTAND	7
1.1 KLODENS MILJØ ER TRUET – MEN: MILJØBISTANDEN KAN VENDE UDVIKLINGEN	7
1.1.1 0,5 procent af bruttonationalindkomst	7
1.1.2 De foreløbige resultater	8
1.1.3 Miljøbistand Øst – Dancee	8
1.1.4 Miljøbistand Syd – Danced	8
1.1.5 Miljøbistand Nord – Dancea	9
2 DANCEE	11
2.1 MILJØBISTAND ØST – DANCEE; GRØN GENOPBYGNING	11
2.1.1 Hvor ydes støtten?	11
2.1.2 Hvordan prioriteres indsatsen?	11
2.1.3 Hvordan udvælges projekterne?	13
2.1.4 Hvordan bliver Danceeprojekter til?	13
2.1.5 Den rådgivende komité	14
2.2 UDBYGNING AF RENSEANLÆG I POLEN	14
2.2.1 Handlingsplan for spildevand	14
3 DANCED	15
3.1 MILJØBISTAND SYD – DANCED; BÆREDYGTIG VÆKST UNDER UDVIKLING	15
3.1.1 Hvor ydes støtten?	15
3.1.2 Hvordan prioriteres indsatsen?	15
3.1.3 Hvilke projekter kan få støtte?	17
3.1.4 Hvordan udvælges projekterne?	17
3.1.5 Hvordan bliver Dancedprojekter til?	17
3.1.6 Det rådgivende udvalg	18
3.1.7 Programkoordineringskomiteer	18
3.2 FRA KONFLIKT TIL SAMARBEJDE	18
3.2.1 Rehabilitering af skoven	18
3.2.2 Færre skovbrande	19
4 DANCEA	21
4.1 MILJØBISTAND NORD – DANCEA; FORURENING KENDER INGEN GRÆNSER	21
4.1.1 Hvor ydes støtten?	21
4.1.2 Hvordan prioriteres indsatsen?	21
4.1.3 Hvilke projekter kan få støtte?	22
4.1.4 Hvordan bliver Danceaprojekter til?	23
4.1.5 Det Rådgivende udvalg for Arktis	23
4.2 SIDSTE LED I FØDEKÆDEN	23
4.2.1 Giftstofferne ophobes	24
4.2.2 Tvekønnede isbjørne	24
5 ENERGI	25

5.1	ENERGISTYRELSENS INDSATS I MILJØBISTANDEN; RENERE ENERGI TIL ØST- OG CENTRALEUROPA	25
5.1.1	<i>Hvor ydes støtten?</i>	25
5.1.2	<i>Hvad er formålet med indsatsen?</i>	25
5.1.3	<i>Hvordan prioriteres indsatsen?</i>	25
5.1.4	<i>Hvordan bliver projekterne til?</i>	26
5.2	MILJØVENLIG FJERNVARME	26
5.2.1	<i>Indsats gavner miljøet</i>	26
6	SKOV & NATUR	27
6.1	SKOV- OG NATURSTYRELSENS INDSATS I MILJØBISTANDEN; BÆREDYGTIG FORVALTNING AF NATURRESSOURCER	27
6.1.1	<i>Hvor ydes støtten?</i>	27
6.1.2	<i>Hvordan prioriteres indsatsen?</i>	27
6.1.3	<i>Hvordan bliver projekterne til?</i>	28
6.2	PARKER UNDER UDVIKLING	28
6.2.1	<i>Behov for moderne forvaltning</i>	28
7	SEKTOR	31
7.1	DEN SEKTORINTEGREREDE MILJØINDSATS; INTEGRATION AF MILJØ I ALLE DELE AF SAMFUNDENE I ØSTERSØREGIONEN	31
7.1.1	<i>Målsætningen for indsatsen</i>	31
7.1.2	<i>Aktører i miljøindsatsen</i>	31
7.1.3	<i>Typiske projekter</i>	31
8	KONTAKT	33
8.1	HER FÅR DU MERE AT VIDE	33

Forord

Dansk Miljøbistand: En hjælp til andre - og til os selv

Engang for ikke så lang tid siden var det selv blandt de lærde en udbredt overbevisning, at kloden havde næsten uendelige ressourcer og en næsten uendelig evne til at modstå forurening. F.eks. mente mange, at man uden den store bekymring kunne dumpe affald og udlede spildevand urensset i verdenshavene.

Igennem de sidste 25-30 år er bevågenheden om klodens miljøproblemer steget markant. Og i dag ved vi langt bedre. Rapporter fra nationale regeringer, internationale organisationer som EU og FN såvel som fra videnskabsfolk peger alle i den samme retning: Hvis vi ikke passer på miljøet, bliver det, og dermed vores eget eksistensgrundlag, ødelagt.

Eller med andre ord: Det er nødvendigt at handle, inden det er for sent. Men hvordan?

Svaret på dette spørgsmål blev givet på den historiske miljøkonference i Rio de Janeiro i 1992. På konferencen blev begreberne miljø og udvikling kædet sammen som to jævnbyrdige elementer, som snarere end at udelukke hinanden skal gå hånd i hånd i den fremtidige udvikling. Og konferencen udmøntede sig i en beslutning om at øge den internationale indsats for en sådan bæredygtig udvikling.

Allerede i 1992 besluttede det danske folketing at tage handsken op fra Rio-konferencen og gå forrest i den globale miljøindsats. Og den beslutning må vi siges at have levet op til. For i dag har vi et velfungerende miljøbistandsprogram, som omfatter et stort antal lande kloden over.

Der er flere grunde til, at vi har valgt at engagere os så meget i de globale miljøproblemer. Danmark har en lang tradition inden for miljøområdet. Allerede i 1971 oprettede vi Ministeriet for Forureningsbekæmpelse, forløberen for Miljø- og Energiministeriet – hvilket er meget tidligt i international sammenhæng. Og vores store erfaring med løsningen af egne miljøproblemer betyder, at vi i dag sidder inde med en værdifuld viden, som er blevet en efterspurgt vare i udlandet.

Men miljøbistanden gives ikke kun på baggrund af et ønske om at hjælpe andre. En anden – og mindst lige så vigtig – årsag er, at vi gennem miljøbistanden hjælper os selv. Vi ved nemlig, at miljøproblemer ikke kan isoleres lokalt eller nationalt. At miljøproblemerne i sidste ende ikke kender til landegrænser. Og at miljøproblemerne – hvad enten vi vil det eller ej – derfor vedkommer os alle.

Der er mange eksempler herpå. F.eks. kan forurening af Østersøen fra de østeuropæiske lande ramme os direkte. Et varmere klima har konsekvenser for os alle. Og mangel på rent vand i fjerntliggende regioner i Mellempøsten og Afrika kan føre til sikkerhedspolitiske problemer med uoverskuelige globale konsekvenser.

Det er i høj grad i lyset af miljøproblemernes betydning for hvert eneste menneske og hver eneste dansker, at denne folder om dansk miljøbistand skal ses.

En række ministerier yder en stor indsats i den danske miljøbistand. Denne folder fokuserer på miljøbistanden fra Miljø- og Energiministeriet og fortæller bl.a. om strukturen i den danske miljøbistand og om miljøbistandens første resultater og fremtidige mål. Samtidig giver folderen et overblik over nogle af verdens miljøproblemer og over den globale miljøindsats.

God læselyst!

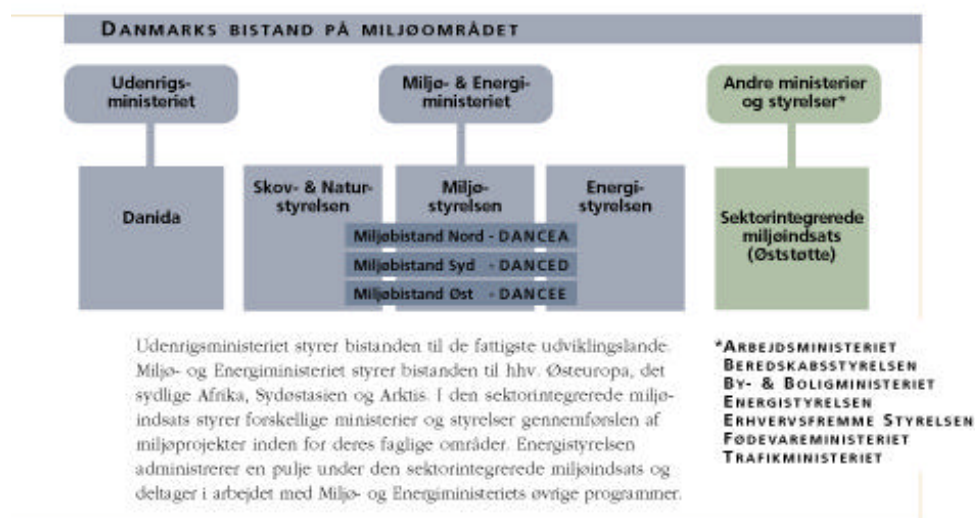
Svend Auken, miljø- og energiminister

1 Miljøbistand

1.1 Klodens miljø er truet – men: Miljøbistanden kan vende udviklingen

De globale miljøproblemer er alvorlige. Det kan ikke diskuteres. Det, der kan diskuteres, er truslernes omfang, og hvordan problemerne løses. At klodens tilstand og udviklingen bør tages endog meget alvorligt, viser bl.a. miljøtilstandsrapporten fra FN anno 1999 – Global Environment Outlook 2000 – som peger på en række konkrete globale miljøproblemer: Mangel på rent vand, risiko for global opvarmning, omfattende ødelæggelser af natur- og landområder og stigende luftforurening i storbyerne. Men udviklingen er ikke kun negativ. I dag er der kloden over en stadig større fokusering på miljøproblematikken på regeringsniveau, på folkeligt niveau og i erhvervslivet. Ligeledes er der bred enighed mellem verdens lande om, hvordan man skal komme miljøproblemerne til livs. Problemerne skal løses via en øget international og national indsats for at fremme en bæredygtig udvikling, hvor miljøet integreres som et ligeværdigt element i udviklingen og i udviklingsprojekterne.

I dag er der mange tegn på, at man gennem aftaler og konventioner i det internationale samfund kan løse miljøproblemerne. FN peger således på den markant øgede internationale indsats for at mindske udslippet af de ozonlagnedbrydende stoffer. Også de enkelte landes hjælp til andre lande har vist sig at have helt håndfaste positive resultater. Indsatsen nytter.

1.1.1 0,5 procent af bruttonationalindkomst

I 1993 fulgte Danmark konkret op på FN's målsætning fra Rio de Janeiro ved at oprette en økonomisk ramme for dansk miljøbistand, der i dag kaldes for Miljø-, Freds- og Stabilitetsrammen. Frem til år 2005 er det besluttet, at den samlede økonomiske ramme gradvist skal stige til 0,5 procent af den danske bruttonationalindkomst. I 1999 udgør rammen 3,2 mia. kr. Pengene skal forddeles ligeligt mellem miljøindsatser og indsatser, der sigter på at skabe fred og stabilitet. Miljøbistanden ydes kloden over til en bred vifte af lande og

projekttyper med hver sine behov, forhold og nuancer. Derfor varetages miljøbistanden af forskellige programmer, styrelser og ministerier, som hver har et stort kendskab til, og er specialiseret inden for, nogle bestemte områder. Programmerne følges tæt af rådgivende udvalg, der fungerer som bestyrelse, og som er bredt sammensat af repræsentanter fra erhvervslivet, græsrodsorganisationerne, forskningen og uddannelsessystemerne.

1.1.2 De foreløbige resultater

I dag er den danske miljøbistand sat vel i scene, de første resultater er nået, og mange nye projekter er ved at blive sat i gang. En stor del af miljøbistanden gives gennem Miljø- og Energiministeriets tre programmer: Miljøbistand Øst – Dancee, Miljøbistand Syd – Danced og Miljøbistand Nord – Dancea. Nogle af de foreløbige resultater af Miljø- og Energiministeriets programmer skitseres i det følgende.

1.1.3 Miljøbistand Øst – Dancee

I perioden 1991 til 1999 har Dancee gennemført omkring 800 projekter i Østeuropa. Indsatsen har været med til at sætte miljøet på dagsordenen, og allerede nu har østprogrammet haft en række konkrete resultater. På den økonomiske side har programmet således fået østlandene til selv at finansiere en stor del af projektomkostningerne og skabt grundlag for lån for i alt seks mia. kr. fra internationale finansieringsinstitutioner. Også på den miljømæssige side er der opnået håndfaste resultater. F.eks. bliver spildevand fra to millioner mennesker, som ellers ville være blevet udledt urensset i Østersøen, nu rensset. Ligeledes er landenes forurening med svovldioxid reduceret markant.

Øststøtten har også omfattet projekter af en mere strategisk karakter. Dancee har således hjulpet en række lande med at udarbejde udfasningsplaner for bly i benzinen og støttet tilpasningen af landenes miljølovgivning til EU's regler. Endvidere har Dancee hjulpet landene med at opfylde Montrealprotokollen om udfasning af ozonlagnedbrydende stoffer. Ved at bane vej for anden gavebistand har denne bistand reelt været med til at eliminere tyve procent af verdens samlede forbrug af ozonlagnedbrydende stoffer.

1.1.4 Miljøbistand Syd – Danced

I perioden 1994 til 1999 har Danced gennemført flere hundrede projekter i Malaysia, Thailand, Botswana, Lesotho, Namibia, Sydafrika og Swaziland. Indsatsen har bl.a. hjulpet miljøet højere op på landenes dagsordener. F.eks. har Malaysia og Thailand selv afsat flere midler til miljøindsatsen. I Thailand har støtten ført til en styrkelse af miljøinstitutionerne på regeringsplan og på lokalt niveau.

Danceds engagement i Sydafrika er et godt eksempel på, at dansk miljøbistand ikke kun handler om at eksportere enkeltstående teknologi, men også handler om helhedsfornemmelser og brug af de værdifulde danske erfaringer. Støtten blev først givet til reformprocessen. Herefter støttede Danced vedtagelsen af en sammenhængende miljøpolitik i landet, herunder en skovpolitik, en politik for udnyttelse af vandressourcerne og en politik for en bæredygtig udnyttelse af biodiversiteten. Støtten til Sydafrika har – udover de overordnede strategier – også omfattet konkrete handlingsplaner, opbygning af viden og kompetence i

den centrale miljøadministration og opbygning af miljøbevidsthed i befolkningen generelt.

1.1.5 Miljøbistand Nord – Dancea

I perioden fra 1994 til 1999 har Dancea gennemført mange miljøprojekter i Arktis, som i disse år står over for en lang række miljøproblemer. Igennem projekterne har man f.eks. nu dokumenteret, at der sker en mindskning af bestandene af havdyr i havene omkring Grønland. På samme måde er kendskabet til, hvilke faktorer der påvirker havdyrenes levevilkår, og hvordan bestandene kan udnyttes bæredygtigt, blevet meget større.

Et af programmets meget væsentlige resultater er kortlægningen af spredningen af forurenende og ofte svært nedbrydelige stoffer fra den vestlige verden til Arktis gennem luften og havet. Samt opdagelsen af, at disse stoffer – via fødekæden – ophobes i høje koncentrationer i den arktiske befolkning. F.eks. har østgrønlandske mænd meget høje koncentrationer af det formodede kræftfremkaldende giftstof PCB i blodet.

Som en principielt væsentlig ting støtter Dancea, at det oprindelige arktiske folk inddrages aktivt i arbejdet med at bevare og forbedre miljøet. Det ikke mindst fordi man herved nyttiggør det arktiske folks omfattende viden om forholdene i den arktiske natur.

2 DANCEE

2.1 Miljøbistand Øst – Dancee; Grøn genopbygning

En stigende luftforurening. En utilstrækkelig affalds- og spildevandsbehandling. Og et stort ressourcespild i produktionen. Det er blot nogle af mange overhængende miljøproblemer, som fandtes i størstedelen af Østeuropa under kommunismen. Men med opbruddet og murens fald i 1989 blev miljøet for alvor sat på dagsordenen. Og i en række af de tidligere kommunistiske lande blev der grundlagt nye miljøministerier og vedtaget nye skrappe miljølove.

Overgangen til markedsøkonomi gav imidlertid regeringerne og befolkningerne nye problemer at tænke på. Derfor valgte Danmark allerede i 1992 at støtte østeuropæernes miljøindsats gennem målrettede bistandsprojekter. Alene i 1990'erne er der igangsat ca. 800 miljøbistandsprojekter og ydet knapt to mia. kr. i bistand, hvilket gør Danmark til den største yder af miljøbistand til Østeuropa – både målt pr. indbygger og i forhold til bruttonationalproduktet. Miljøbistanden til Østeuropa ydes dels gennem miljøbistandsprogrammet Dancee – Danish Cooperation for Environment in Eastern Europe – som administreres af Miljøstyrelsen under Miljø- og Energiministeriet, dels gennem Investeringsfonden for Østlandene (IØ) og dels gennem en række sektorprogrammer (se side 22). Alene i 1999 var der afsat 500 mio. kr. til Dancee.

2.1.1 Hvor ydes støtten?

Dancee yder miljøbistand til et dusin øst- og centraleuropæiske lande fra Rumænien i syd til Rusland og de baltiske lande i nord. Hovedindsatsen retter sig mod landene omkring Østersøen – dvs. de baltiske lande Estland, Letland, Litauen, Polen og det russiske Østersøområde nær St. Petersborg og Kaliningrad. En lidt mindre del af indsatsen retter sig mod øvrige østlande omfattende Hviderusland, Bulgarien, Rumænien, Slovakiet, Tjekkiet og Ukraine.

2.1.2 Hvordan prioriteres indsatsen?

Miljøbistanden til Østeuropa gives til to overordnede projekttyper. Dels ydes der teknisk bistand – f.eks. via levering af fysiske anlæg (investeringsprojekter) – til meget konkrete projekter, som bl.a. omfatter affaldshåndtering, drikkevandsforsyning, naturforvaltning, rensning af spildevand og bekæmpelse af luftforurening. Dels gives der, som det ses af lagkagediagrammet nedenfor, miljøbistand til projekter som styrker det institutionelle administrative system på miljøområdet, hvilket igen fremmer muligheden for optagelsen af de østeuropæiske lande i EU.

Håndteringen af affaldet i Østeuropa udgør stadig et stort miljø- og sundhedsproblem. Mange steder ophobes alt fra almindeligt

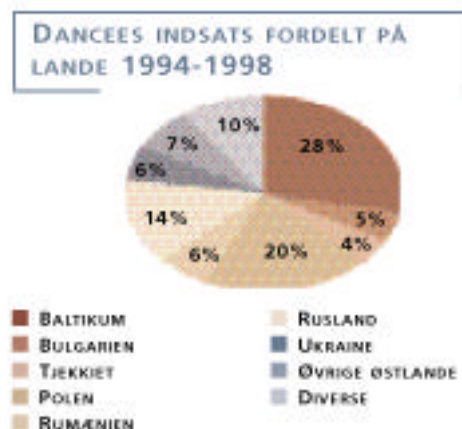
husholdningsaffald til sundhedsfarligt industri- og hospitalsaffald på primitive lossepladser, som ikke har de membraner, der forhindrer bl.a. giftstoffer og tungmetaller i at sive ned i grundvandet. I Bulgariens hovedstad, Sofia, risikerer kloakarbejdere f.eks. dagligt at blive smittet med sygdomme fra de store mængder flydende affald, som hospitalerne hælder i afløbet.

Flere steder i Østeuropa har Miljøstyrelsen derfor givet støtte til anlæg, der skal oplyse befolkningen og de lokale myndigheder om, hvordan man sorterer, genanvender, forbrænder og deponerer affald på en mere forsvarlig måde.

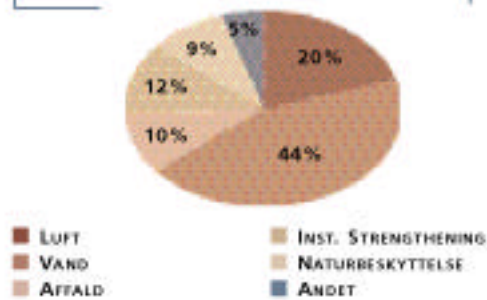
Spildevandsrensning er et andet område, der er prioriteret højt i Dancee-programmet. I store dele af Østeuropa lever drikkevandet ikke op til internationale standarder, og mange steder er drikkevandet ligefrem sundhedsskadeligt. Det skyldes bl.a. nedslidte og utilstrækkelige vandforsyningssystemer, der bl.a. forurenes af smittefarligt vand fra kloakkerne. På spildevandsområdet er man, med støtte fra Dancee, nået relativt langt. Bl.a. er spildevandsrensningen i kommende EU-medlemslande som Polen og Tjekkiet i dag på niveau med landene i Sydeuropa.

Belastningen af luft og klima har ligeledes været i fokus i Dancees arbejde. Udledningen af drivhusgasser, ozonlagnedbrydende og forsurende gasser, tungmetaller og partikler påvirker befolkningens sundhed og præger dyre- og plantelivet. Værst står det til i de industrialiserede områder, hvor energispild i industrien og forbrænding af billigt brunkul i varme- og elektricitetsproduktionen bidrager yderligere til forurening. Men også mindre byer kan blive "dækket" af den østeuropæiske smog, når svovl og kulstøv fra husholdningernes kulfyr lægger sig som en dyne over byens tage.

I samarbejde med Energistyrelsen har Dancee støttet flere projekter inden for energi- og varmeproduktion. I Polen er der f.eks. givet miljøbistand til et geotermisk anlæg, der skal forsyne 100.000 mennesker ved Zakopane med fjernvarme fra varme kilder i undergrunden. Alene det projekt vil reducere CO₂-udslippet med 210.000 tons om året.

DANCEES INDSATS FORDELT PÅ INDSATSOMRÅDER 1994-1998

”Menneskets historie viser tydeligt, at vi altid har kunnet finde løsninger på meget svære situationer. Men det er en forudsætning, at vi kan se de farer der truer, inden situationen bliver håbløs. Samtlige autoriteter har henledt vores opmærksomhed på de alvorlige farer, der truer verdens miljø.”
Stanislaw Zelichowski, miljøminister i Polen, FN’s generalforsamling i New York, juni 1997

2.1.3 Hvordan udvælges projekterne?

Ved udvælgelsen af Danceeprojekter lægges der stor vægt på demonstrationsværdien. Miljøstøtten gives fortrinsvis til anlæg, der kan demonstrere de miljømæssige og øko-nomiske fordele ved de nye teknologier.

Et andet princip er kravet om selvfinansiering. Modtagerlandet skal selv yde størsteparten af midlerne til projektet. Det gælder især for lande som Polen og Tjekkiet, som har flest midler til rådighed, og som ofte selv finansierer mere end 70 procent af et givent projekt.

I andre lande som Rumænien og Bulgarien er selvfinansieringen noget lavere. I snit bruger de østeuropæiske lande tre kroner på miljøprojekterne, hver gang Danmark bruger én. Princippet om, at landene skal gå økonomisk ind i projekterne, sikrer landenes engagement og projekternes videreførelse.

I projekter, hvor der støttes med teknisk assistance, er det et væsentligt princip, at projekterne enten understøtter ansøgerlandenes optagelse i EU eller er tæt knyttet til investeringsprojekter – enten ved at etablere grundlaget for disse eller ved at følge op herpå.

Et grundlæggende princip i udvælgelsen af projekterne er, at modtagerlandene inddrages i hele processen. Via miljøaftaler sikres et snævert samarbejde mellem de danske og østeuropæiske miljømyndigheder, der garanterer, at indsatslandets ønsker og behov indgår som en central præmis i udvælgelsen af projekter.

En særlig ordning sikrer desuden, at Dancees lande- og programkoordinatorer er i løbende kontakt med en direkte samarbejdspartner i indsatslandets miljøministerium.

2.1.4 Hvordan bliver Danceeprojekter til?

Virksomheder, offentlige institutioner og græsrodsbevægelser kan selv identificere og søge om tilskud til projekter. Et projekt kan dog ikke godkendes af Miljø- og Energiministeriet, før det er skriftligt godkendt i modtagerlandet. Når der er sagt god for et projekt, bliver der sendt et tilsagn til ansøgeren.

Projekter identificeres og godkendes også af Miljø- og Energiministeriet og modtagerlandet. I disse tilfælde bliver projektet beskrevet i et projektdokument, hvorefter opgaven typisk udbydes i åben konkurrence.

2.1.5 Den rådgivende komité

Den danske miljø- og energiminister har nedsat en rådgivende komité, der skal bistå Miljøstyrelsen i arbejdet med miljøbistanden til Østeuropa. Komiteen består af repræsentanter fra erhvervsorganisationer, faglige organisationer, miljø- og naturorganisationer samt Udenrigsministeriet og Miljø- og Energiministeriet. Komiteen har til formål at bistå Miljøstyrelsen i udformningen af tilskudsordningens formål, retningslinierne for administrationen og den faglige prioritering af modtagerlandene og indsatsområderne.

Komiteen deltager endvidere i vurderingen af den gennemførte indsats.

2.2 Udbygning af renseanlæg i Polen

Langt størstedelen af Narewflodens opland ligger i et af Polens største og mest uberørte naturområder, kaldet "Polens grønne lunger". Befolkningstætheden i oplandet er lille, og det samme er landbrugs- og industriproduktionen. Kvaliteten af vandet i Narewfloden er derfor generelt god.

Men der er alvorlige lokale problemer med vandkvaliteten omkring nogle af de store byer på egnen. Det gælder bl.a. byen Lomza, hvor det lokale spildevandsanlæg lukker store mængder forurenede vand ud i floden. Det skaber både problemer i Lomza og længere nede ad floden i den store Zegrzynskiesø, hvorfra befolkningen i Warszawa får det meste af sit drikkevand. Det fosforforurenede spildevand fra Lomza giver søens planteplankton og algearter de bedst tænkelige vækstbetingelser i sommermånederne, og det gør det teknisk svært at vedligeholde de filtre, som drikkevandet skal igennem, inden det sendes til Warszawa.

2.2.1 Handlingsplan for spildevand

Både de lokale og de centrale polske myndigheder har i en årrække haft et stort ønske om at løse problemet. Derfor blev der allerede i årene 1992 til 1994 taget fat på en handlingsplan for spildevandsbehandlingen i alle byer med mere end 10.000 indbyggere i Narewflodens opland. Ud over kvaliteten af drikkevandet har projektet været med til at sikre fremtiden for de store naturparker, der ligger i området.

Støtten fra Dannee har de seneste år koncentreret sig om en lokal om- og udbygning af rensningsanlægget i Lomza. Anlægget var både gammelt, i dårlig stand og for lille til den nuværende spildevandsbelastning. Når moderniseringen er afsluttet, vil rensningsanlægget fungere som et fuldt udbygget biologisk anlæg, hvor fosfor fjernes kemisk, og kvælstof fjernes biologisk. Det betyder, at anlægget kan overholde de nye krav for udledning af spildevand, der gælder i Polen efter år 2000, og samtidig opfylder EU's krav.

"Vi deler andre landes bekymring for verdens miljø, og vi ved, at det er en koordineret verdensomspændende indsats, der skal til for at beskytte miljøet." Arnold Rüütel, formand for Folketinget i Estland, FN's miljøkonference i Rio 1992

3 Danced

3.1 Miljøbistand Syd – Danced; Bæredygtig vækst under udvikling

Inden for de seneste årtier har en række udviklingslande i Afrika og Asien været i rivende udvikling med en stor økonomisk vækst. Men væksten har desværre skabt en række alvorlige miljøproblemer. Derfor har Folketinget afsat midler til en indsats, som skal hjælpe disse lande med selv at blive i stand til at tackle og imødegå de nye problemer.

En del af disse midler administreres af bistandsprogrammet Danced – Danish Cooperation for Environment and Development – der hører under Miljøstyrelsen i Miljø- og Energiministeriet. Danceds budget for 1999 var 367 mio. kr.

3.1.1 Hvor ydes støtten?

Miljøbistanden til udviklingslandene er koncentreret om to regioner, der omfatter 12 lande i det sydlige Afrika og 5 lande i Sydøstasien. Danced står for indsatsen i de relativt velstående lande, mens Danida i Udenrigsministeriet tager sig af miljøbistanden til regionernes fattige udviklingslande, der ofte også modtager dansk udviklingsbistand. I Sydøstasien samarbejder Danced således med Malaysia og Thailand, i det sydlige Afrika med Botswana, Namibia, Sydafrika, Lesotho og Swaziland. De to sidstnævnte lande er fattige og har ikke haft økonomisk vækst, men er på grund af deres nære geografiske og økonomiske tilknytning til Sydafrika lagt under Danceds ansvarsområde.

3.1.2 Hvordan prioriteres indsatsen?

I 1996 og 1997 udarbejdede Danced og Danida i fællesskab to regionale strategier for henholdsvis det sydlige Afrika og Sydøstasien. Strategierne udgør grundlaget for prioriteringen af indsatsen i de enkelte lande, som groft kan deles op i tre hovedområder:

- Forvaltning af naturressourcer
- Bæredygtig udvikling af byer og industri
- Bæredygtig energi.

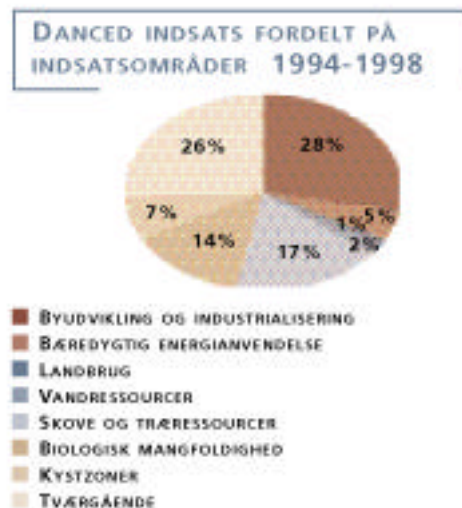
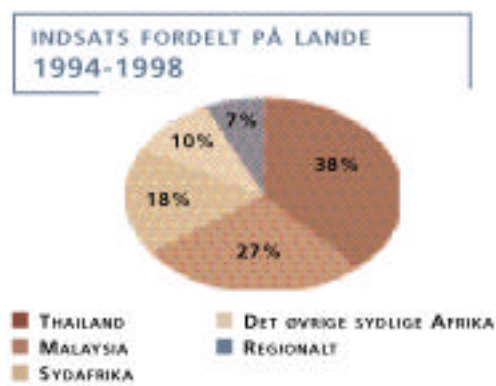
Udgangspunktet for prioriteringen af indsatsen er landenes behov. Det betyder f.eks., at en stor del af Danceds arbejde i Thailand retter sig mod byernes miljøproblemer, fordi industrialiseringen og byudviklingen er sket med voldsom hast uden det fornødne hensyn til miljøet og uden tilstrækkelig planlægning.

I Malaysia er beskyttelse af skov og biodiversitet et væsentligt område, fordi landet – på trods af at langt hovedparten af den oprindelige skov er væk – har store naturværdier, som er af global betydning. I Sydafrika vil energiområdet blive prioriteret højt, bl.a. fordi den fattige del af befolkningen er hårdt ramt af forureningen fra afbrænding af kul.

Udover landenes behov prioriteres indsatsen også efter, om der i Danmark er relevant viden og erfaring på området, og om landet kan og vil stille de ressourcer til rådighed, som er en forudsætning for, at den danske indsats får en blivende effekt.

Den faktiske fordeling på indsatsområder fremgår af lagkagediagrammet på side 10.

28 procent af midlerne fra 1994-1998 er gået til løsning af miljøproblemer, knyttet til byudvikling og industrialisering, mens 17 procent er gået til bevarelsen af skove og træressourcer. De tværgående aktiviteter, som udgør 26 procent, omfatter bl.a. undervisnings- og forskningsprogrammer samt samarbejde mellem universiteter i Danmark og indsatslandene. Energiområdet kom først ind som et selvstændigt indsatsområde i Danceds strategi i 1996 og har endnu ikke den tyngde, som der fra politisk hold i Danmark er udtrykt ønske om.

”Der kan ikke være nogen tvivl om, at det fundamentale spørgsmål i miljøarbejdet er forholdet mellem ressourcer og forbrug. Hvis vi, særligt i de rige lande, opretholder vores nuværende forbrugsmønstre og forventer, at vores materielle velstand skal vokse år for år, så opbygger vi helt sikkert en miljømæssig gæld, som vores børn kommer til at betale.”

Samak Sundaravej, vicepremiereminister i Thailand, FN's generalforsamling i New York juni 1997

3.1.3 Hvilke projekter kan få støtte?

To projekttyper bliver højt prioriteret. Det gælder dels projekter, der søger at opbygge den faglige og administrative kapacitet på miljøområdet i modtagerlandet, dels demonstrations- eller pilotprojekter, der i praksis viser, hvordan miljøproblemerne kan tackles, eller afprøver nye metoder. Endvidere støttes en tredje type projekter, nemlig etableringen af partnerskaber, f.eks. mellem danske virksomheder og virksomheder i samarbejdslandene.

Disse projekttyper kan være rettet mod meget forskelligartede problemkomplekser. En af de centrale problemstillinger er forholdet mellem naturbevarelse og befolkningens muligheder for at udnytte naturressourcerne. Mange projekter i både Asien og Sydafrika er fokuseret på dette dilemma. Andre centrale problemstillinger – særligt i byområderne – er affaldshåndtering, muligheden for genanvendelse og udvikling af renere teknologier.

3.1.4 Hvordan udvælges projekterne?

I Danceds valg af projekter indgår en række kriterier, herunder at:

- Indsatsen gennemføres i samarbejde med myndighederne i modtagerlandene, private virksomheder og folkelige bevægelser. Lokalt ejerskab og engagement er en forudsætning for en blivende effekt af den danske indsats.
- Indsatsen styrker modtagerlandenes miljøforvaltninger, erhvervsliv, uddannelses- og forskningsinstitutioner. Det kan f.eks. ske gennem konkret overførsel af teknologi og knowhow og gennem en bredere uddannelse, der styrker den faglige, juridiske og ledelsesmæssige kapacitet på miljøområdet i samarbejdslandene.
- Indsatsen styrker samarbejdet mellem myndigheder, folkelige og faglige organisationer og virksomheder og bidrager dermed til demokratiseringen og decentraliseringen i landene.

3.1.5 Hvordan bliver Dancedprojekter til?

Ideerne til Danceds projekter kommer typisk fra myndigheder, organisationer og virksomheder i samarbejdslandet. Men der kan også – i sjældne tilfælde – være tale om danske initiativer. Hvis ideen prioriteres af programstyringskomiteen, konkretiseres projektet i et projektdokument, der beskriver projektets formål, indhold, forudsætninger og økonomi. Projektdokumentet vurderes herefter af uafhængige eksperter.

Hvis der fortsat er enighed om at gennemføre projektet, indgås der en formel landeaftale mellem Danmark og samarbejdslandet.

Normalt vil projektet kræve udsendelse af dansk ekspertise og vil derfor blive udbudt i licitation i Danmark. Udbud under Danced kan løbende følges i tidsskriftet *Licitation*, på Danceds hjemmeside og i det nyhedsbrev, der udkommer hvert kvartal. Projektforberedelsen og udbudsfasen varer normalt et til halvandet år.

Projekter, der gennemføres af folkelige og faglige organisationer, følger ikke denne procedure. Uden regeringsaftale og udbud kan Danced direkte støtte en organisation i et af landene eller støtte et samarbejde mellem en dansk og en afrikansk eller asiatisk organisation.

3.1.6 Det rådgivende udvalg

Det rådgivende udvalg, som blev nedsat i 1996, skal på det strategiske plan rådgive miljø- og energiministeren og udviklingsministeren om miljøbistand i udviklingslandene. Udvalget har 15 medlemmer samt en formand og en næstformand. Medlemmerne er udpeget af de to ministre og omfatter repræsentanter fra NGO'er, erhvervsliv, forskning og uddannelsessystemet. Desuden har de partier, som har medlemmer i Finansudvalget, mulighed for at udpege observatører til udvalget.

3.1.7 Programkoordineringskomiteer

I Sydafrika, Malaysia og Thailand er der nedsat programkoordineringskomiteer, som prioriterer de projektideer der skal føres ud i livet.

På den måde sikres det, at indsatsen koordineres i forhold til landenes konkrete behov og egne prioriteringer.

Program koordineringskomiteerne består af en formand, typisk fra indsatslandets finansministerium, og tre til fem højtstående embedsmænd fra de relevante fagministerier og en repræsentant fra Danced.

3.2 Fra konflikt til samarbejde

I det øvre opland til Nanfloden i Thailand ligger en bjergrig, skovdækket egn beboet af en række bjergstammer, der har levet i landsbyer nær floden i årevis. Gennem de seneste årtier er det oprindelige skovområde imidlertid blevet kraftigt reduceret af ulovlige bosættelser, uhensigtsmæssig jordbrug og ukontrollerede påsatte brænde. Regnskyl på de udpinte marker og afbrændte skovarealer har desuden sendt store mængder mudder ud i Nanfloden, og det skaber problemer længere nede ad floden, hvor muddret aflejres i et vandreservoir og derved reducerer produktionen på vandkraftværkerne.

3.2.1 Rehabilitering af skoven

I 1994 tog de thailandske myndigheder initiativ til at gøre noget ved ødelæggelserne. Med midler fra Danced skulle en treårig indsats give et overblik over udnyttelsen af naturressourcerne i området og inddrage lokalbefolkningen i en aktiv rehabilitering af skoven. Projektet blev sat i værk i 1997, og resultaterne er ikke udeblevet.

Tidligere var forholdet mellem de thailandske myndigheder og lokalbefolkningen i området temmelig konfliktfyldt. Mange embedsmænd så helst, at der slet ikke boede mennesker i skoven, og lokalbefolkningen følte derfor, at deres eksistensgrundlag var truet. Et af de vigtigste mål i projektet har derfor været at vende konflikten mellem myndighederne og lokalbefolkningen til et samarbejde.

Og det er faktisk sket.

3.2.2 Færre skovbrande

Pengene fra Danced er både gået til vidensopbygning i regeringsinstitutionerne og til uddannelse af den lokale befolkning. Med midler fra Danced-finansierede fonde har bønderne desuden taget nye, mere bæredygtige afgrøder og landbrugsformer i brug, og samtidig har myndighederne og lokalbefolkningen i samarbejde sat aktivt ind mod skovbrande i området.

Indsatsen, der er blevet koordineret i en række "Village Watershed Networks", har betydet, at afbrændingen er reduceret til en tyvendedel af det tidligere niveau. De håndgribelige erfaringer vil nu blive overført til andre områder i både denne og andre provinser i Thailand.

"Kontinuiteten i miljøbistanden til Sydafrika gør os i stand til at håndtere de langsigtede miljøspørgsmål –som eksempelvis hvad vi skal stille op med den voksende mængde husholdningsaffald. Miljøstøtten hjælper os til at lære af internationale erfaringer, men også til at matche erfaringerne med vores lokale ekspertise. På den baggrund kan vi udvikle vores egne systemer, der er skræddersyede til forholdene i Sydafrika. Jeg håber, at samarbejdet med alle de involverede i miljøprojekterne her også giver værdifulde erfaringer til det danske miljøarbejde."

Tanja Abrahamse, vicedepartementchef
i ministeriet for miljøspørgsmål og turisme, Sydafrika

4 Dancea

4.1 Miljøbistand Nord – Dancea; Forurening kender ingen grænser

Begrænset sollys i vinterhalvåret. Ekstreme kuldegrader. Og organismer med lang levetid og et højt fedtindhold. Det er blot nogle af de faktorer, der gør økosystemerne i Arktis meget følsomme over for påvirkninger udefra – herunder forurening.

Undersøgelser fra det seneste årti har vist, at Arktis modtager store mængder kemisk forurenende stoffer fra de industrialiserede lande på den nordlige halvkugle. Stofferne spredes via atmosfæren og havstrømmene og ophobes i fugle og havpattedyr og dermed i lokalbefolkningen, som er det sidste led i fødekæden.

Der er derfor gode grunde til at være meget opmærksom på forureningen i Arktis.

Af samme grund bruges en mindre del af de danske midler på miljøbistand til denne verdensdel. Disse midler administreres af Dancea – Danish Cooperation for Environment in the Arctic. I 1999 var der afsat 36,3 mio. kr. til Danceas arbejde.

4.1.1 Hvor ydes støtten?

Grønland er i fokus, når der ydes dansk miljøbistand til Arktis. Grønlands Hjemmestyre har ansvaret for miljøforhold på land og inden for tresømilegrænsen, mens Danmark varetager opgaverne inden for de internationale aftaler om overvågning og bekæmpelse af den grænseoverskridende hav- og luftforurening. Dancea yder også støtte til lokale miljøtiltag – herunder lokal vidensopbygning og information – på Grønland og til aktiviteter på Færøerne med arktisk relevans.

4.1.2 Hvordan prioriteres indsatsen?

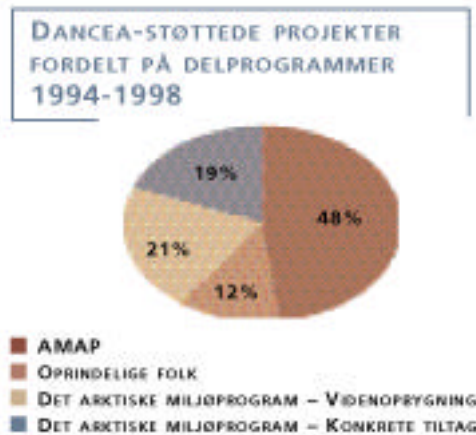
Dancea er administrativt delt i fire delprogrammer, der råder over hver sin del af Danceas samlede budget (se diagrammet nedefor). Programmerne har selvstændige formål og prioriterer indsatsen forskelligt.

- Det ene delprogram kaldet AMAP – The Arctic Monitoring and Assessment Programme – er hjørnesteinen i Den Arktiske Miljøstrategi, der blev vedtaget af de nordiske lande, USA, Canada og Rusland i 1991. AMAP-programmet har til formål at overvåge niveauet af den menneskeskabte forurening i Arktis og rådgive regeringerne om bekæmpelsen af forureningen.
- Det andet delprogram kaldet Oprindelige Folk har til formål at inddrage de oprindelige folk i Arktis i beskyttelsen af det arktiske miljø. Midlerne fra Dancea går bl.a. til driften af De Oprindelige Folks Sekretariat, som har til huse i København, samt til at de oprindelige folks organisationer kan deltage i

arbejdet med Den Arktiske Miljøstrategi. Endvidere ydes der støtte til NGO'ere med tilknytning til Arktis.

- De to sidste delprogrammer går under fællestitlen Det Arktiske Miljøprogram.

Disse programmer yder samlet set støtte til projekter, der bidrager til en miljømæssig bæredygtig udvikling i den danske del af Arktis. Programmerne støtter bl.a. aktiviteter, der medvirker til at løse lokale miljøproblemer, som fremmer miljøbevidstheden, og som bidrager med at opbygge ny viden som forudsætning for miljøindsatsen i især Grønland.

”Fordi vi kan dokumentere miljøpåvirkningerne i det arktiske område, fik vi i 1998 underskrevet den internationale UN-ECE aftale om grænser for brug af sprøjtemidler som DDT. I de kommende år skal vi se nærmere på konsekvenserne af sprøjtegifterne i Arktis.”

Lars-Otto Reiersen, generalsekretær i AMAP

4.1.3 Hvilke projekter kan få støtte?

Arktis står over for en række påtrængende miljøproblemer, som skal belyses og håndteres i de kommende år. Pengene fra Dancea kan derfor gå til en bred vifte af projektyper.

En del af støtten anvendes til opfyldelsen af de internationale miljøaftaler, som Danmark indgår på rigsfællesskabets vegne. Det drejer sig især om overvågningen af den grænseoverskridende luft- og havforurening, der sender svært nedbrydelige giftstoffer til Arktis. Man har opdaget, at stofferne ophobes gennem fødekæden og til sidst ender i lokalbefolkningen. Der er således fundet meget høje koncentrationer af det formodede kræftfremkaldende giftstof PCB i blodet på østgrønlandske mænd. Ligeledes har man – bl.a. igennem undersøgelser af gravide kvinder i Disko Bugt – opdaget, at kviksølvforureningen ligger på et foruroligende højt niveau i Grønland.

Dancea støtter også projekter, der belyser udviklingen i bestanden af de traditionelle fangsttyr (havpattedyr) i havene omkring Grønland. Et større kendskab til de faktorer, der påvirker bestandene, er et vigtigt skridt på vejen mod en bæredygtig udnyttelse af havets ressourcer. I sådanne projekter er det afgørende at inddrage den grønlandske lokalbefolkning der gennem mange

generationer har udviklet en stor viden om deres lands naturressourcer og miljø – men som nu med motorbåde og snescootere kan jage og fiske langt mere end tidligere, hvor fangsten foregik fra kajak.

Når Danceaprojekterne udvælges, lægges der vægt på, at dansk ekspertise og erfaring inden for miljø- og naturbeskyttelse i Arktis udnyttes i videst muligt omfang. Der lægges også vægt på at inddrage lokalbefolkningens ønsker og erfaringer, samt på at der opbygges viden om miljø og natur i de lokale institutioner i Grønland.

”Den høje koncentration af giftstoffer i vores fødevarer er ikke acceptabel. Det internationale samfund bør arbejde på at reducere den globale forurening og stoppe yderligere udledninger.”

Marianne Jensen,

tidligere landsstyremedlem i Grønland, Alto-konferencen 1997.

4.1.4 Hvordan bliver Danceaprojekter til?

Det er som oftest Miljøstyrelsen, der tager initiativ til de konkrete Danceaprojekter. Mange af projekterne udspringer af de internationale miljøaftaler, som Danmark er forpligtet til at gennemføre i Arktis – disse er især AMAP-projekter. Projekterne i de øvrige delprogrammer er mere åbne for initiativer udefra. Projektforslag indkaldes via Miljøstyrelsens hjemmeside og i det fælles nyhedsblad om miljøbistand fra Miljø- og Energiministeriet, der udkommer sammen med hvert andet nummer af MiljøDanmark.

4.1.5 Det Rådgivende udvalg for Arktis

Den danske miljø- og energiminister har nedsat Det Rådgivende Udvalg for Arktis, der skal bistå Miljøstyrelsen i arbejdet med Det Arktiske Miljøprogram. Udvalget består af repræsentanter fra faglige organisationer, miljø- og naturorganisationer, forskningsinstitutioner og forskningsråd samt Miljø- og Energiministeriet.

Desuden har man Koordinationsgruppen for AMAP med repræsentanter fra Udenrigsministeriet, Statsministeriet, myndighederne i Grønland og på Færøerne, forskningsinstitutioner samt Miljø- og Energiministeriet. Koordinationsgruppen bistår Miljøstyrelsen i arbejdet med AMAP-programmet.

4.2 Sidste led i fødekæden

Svært nedbrydelige miljøgifte er aldrig blevet brugt i den grønlandske industri. Alligevel findes visse miljøgifte som f.eks. PCB i meget høje koncentrationer i den grønlandske befolkning.

Dette opsigtsvækkende resultat stammer fra et AMAP-projekt støttet af Dancea, der blev sat i værk i midten af 1990'erne, hvor man undersøgte 200 gravide grønlandske kvinder og en stor mængde havpattedyr. Det formodede kræftfremkaldende stof PCB blev fundet i de gravide kvinder i koncentrationer, som var blandt de højest målte i verden hos mennesker. I en senere Dancea støttet undersøgelse af mænd i Østgrønland fandt forskerne, at 60 procent af de undersøgte havde PCB-koncentrationer over den grænse, hvor der i Canada kræves indgriben for at mindske belastningen.

4.2.1 Giftstofferne ophobes

Forklaringen skal findes i årtiers udledninger fra industrilandene. PCB og andre tungt nedbrydelige miljøgifte er kommet til Grønland via luft- og havstrømmene, der har en tendens til at bevæge sig mod Arktis. På vej mod Grønland fortyndes forureningen ganske vist mange gange, hvorfor den egentlige miljøbelastning ikke er særlig stor. Men problemet opstår, når giftstofferne ophobes i fødekæden fra havvand til plankton til krebsdyr videre til småfisk og større fisk, der ædes af de sæler og hvaler, som til sidst ender på grønlændernes middagsbord. Denne ophobning bevirker f.eks., at koncentrationen af PCB i fiskene er ca. 50 millioner gange højere end koncentrationen i havvand.

Befolkningen i de industrialiserede lande er mindre udsatte for denne ophobning, fordi de hovedsagelig spiser kød fra dyr, der selv er planteædende. Men grønlænderen er, når han eller hun spiser traditionel grønlandsk mad som sæl- og hvalkød, sjette eller syvende led i fødekæden. Og er derfor mere udsat på trods af den længere afstand fra forureningskilden.

4.2.2 Tvekønnede isbjørne

Et andet projekt finansieret af Dancea har i 1999 dokumenteret tegn på tvekønnethed hos isbjørne – lignende opdagelser er gjort hos isbjørne på Svalbard. Man ved, at år-sagen kan være miljøgifte, hvilket er foruroligende, ikke mindst fordi østgrønlændere har ligeså meget miljøgift i blodet som isbjørne.

Endnu har man imidlertid ikke dokumenteret skadevirkninger af den høje PCB-forurening hos de undersøgte grønlændere. Og forklaringen kan muligvis være, at den selvsamme traditionelle kost, der forurener grønlænderne, også forebygger de sygdomme, som giftstofferne kan medføre. I de kommende år skal denne tese afprøves af nye undersøgelser. Ligeledes skal befolkningen undersøges grundigere for eventuelle skadevirkninger.

I kølvandet på undersøgelserne har Grønlands Hjemmestyre nedsat et ernæringsråd, som skal rådgive befolkningen i Grønland om kostsammensætning. Undersøgelsesresultater indgår også i grundlaget for de arktiske landes deltagelse i internationalt miljø samarbejde om at reducere udslippene af farlige stoffer til miljøet.

5 Energi

5.1 Energistyrelsens indsats i miljøbistanden; Renere energi til Øst- og Centraleuropa

En del af den danske miljøbistand til Øst- og Centraleuropa bliver givet gennem de såkaldte sektorintegrerede miljøprogrammer (se s. 22). Et af disse programmer administreres af Energistyrelsen under Miljø- og Energiministeriet og har til formål at fremme en miljømæssig bæredygtig udvikling i energisektorerne i Øst- og Centraleuropa og samtidig understøtte den økonomiske vækst i landene. Hvert år bevilges der ca. 70 mio. kr. til Energistyrelsens sektorprogram.

5.1.1 Hvor ydes støtten?

Støtten ydes til Estland, Letland, Litauen, Polen og Rusland med særlig fokus på Skt. Petersborg- og Kaliningradregionerne. Den geografiske prioritering ligger i forlængelse af regeringens ønske om at styrke samarbejdet i Østersøregionen.

5.1.2 Hvad er formålet med indsatsen?

Hovedmålet med indsatsen er at hjælpe landene med at udvikle deres energisektor og udnytte energikilderne mere rationelt, så miljøbelastningen mindskes. Dette mål kan kun nås, hvis det lykkes at mindske de negative konsekvenser af et energiforbrug baseret på især fossilt – men også nukleart – brændsel. Derfor bliver der brugt en del midler på udvikling og demonstration af alternativer til de miljøbelastende brændsler og de usikre atomkraftværker.

5.1.3 Hvordan prioriteres indsatsen?

Miljøbistanden er koncentreret på fire indsatsområder. De er hhv.:

- Renere brændsler, herunder vedvarende energi
- Effektivisering af energiproduktion og -forsyning
- Besparelser i slutforbruget
- Organisationsudvikling og træning

Indsatsen for renere brændsler er især rettet mod at tilvejebringe økonomisk realistiske og miljøvenlige alternativer til den nuværende energiproduktion – ikke mindst til de usikre atomkraftværker. Effektiviseringen af energiforsyningen omhandler en rehabilitering af varmforsyningen, en øgning af kraftvarmeproduktionen og en renovering af forsyningssystemerne. Indsatsen for besparelser i slutforbruget sigter både mod anvendelse af energibesparende teknologi og mod en ændret brugeradfærd. Målet er at gennemføre besparelser i hovedforbrugssektorerne – især i bygninger og i industri – hvor hovedinstrumenterne vil være energistyring, demonstrationsprojekter og information.

Også indsatsen for organisationsudvikling og uddannelse udgør et væsentligt element i bistanden på energiområdet. Disse projekter vil løbende blive

vurderet i lyset af andre internationale tiltag – herunder EU's PHARE-program, der indeholder væsentlige midler til etablering af regelværk og opbygning af nye institutioner og styrelser.

FORDELINGEN AF STØTTEN TIL ØSTERSØREGIONEN 1994-1999

Vedvarende energi	12%
Naturgas	17%
Fjernvarme og kraftvarme	32%
Energibesparelser hos slutbrugere	21%
Andet	18%
I alt	100%

5.1.4 Hvordan bliver projekterne til?

Energistyrelsens projekter under sektorprogrammet kan komme i stand enten via ansøgninger eller ved udbud. Ansøgninger sendes til Energistyrelsen – ansøgningskema findes på Energistyrelsens hjemmeside www.ens.dk.

Det er afgørende, at projektet opfylder modtagerlandets egne ønsker og behov. Både ved udbud og ansøgninger er det derfor en forudsætning, at de relevante myndigheder i modtagerlandet giver deres accept af det pågældende projekt.

5.2 Miljøvenlig fjernvarme

Den estiske by Pärnu har via dansk rådgivning for 6 mio. kr. og gennem lån i Den Europæiske Investeringsbank fået effektiviseret og miljøforbedret sin fjernvarmeforsyning. Rådgivningen bestod konkret i hjælp til at opnå den internationale långivning, bl.a. gennem udarbejdelse af en plan for renovering af fjernvarmesystemet. Desuden hjalp Energistyrelsen med gennemførelsen af renoveringen samt afslutningsvis med en informationskampagne. Renoveringen omfattede bl.a. installation af to biomassekedler til tørv og træflis, pumper, vandbehandlingsudstyr, 4,5 km fjernvarmerør og opgradering af et stort antal varmevekslerstationer.

5.2.1 Indsats gavner miljøet

Det synlige resultat af projektet er, at forbruget af den svovlholdige skiferolie på tre år er reduceret fra 14.000 til 8.000 tons per år. I stedet bruges nu 26.000 tons biomasse om året – primært lokalt produceret tørv. Det vil være mere miljøvenligt at bruge træflis, men denne type brændsel er endnu for dyr.

Konkret har projektet sænket svovlforureningen med 12 procent, mens CO₂-udledningen er reduceret med 10 procent. Ved brug af træflis kan udledningen reduceres endnu mere i fremtiden.

6 Skov & Natur

6.1 Skov- og Naturstyrelsens indsats i miljøbistanden; Bæredygtig forvaltning af naturressourcer

Efter Rio-konferencen er der kommet stærk fokus på nedslidningen af klodens naturgrundlag – herunder behovet for at gøre en særlig indsats for at hjælpe udviklingslande og nye demokratier med en bæredygtig udvikling.

Både udviklingslande og Østeuropa har naturrigdomme og en biologisk mangfoldighed, som langt overgår Danmarks. Men bl.a. på grund af en ukontrolleret udvikling og vækst er disse værdier i dag truet, og landene har ikke opbygget et politisk og administrativt grundlag for at imødegå truslerne.

Her sættes der derfor ind med dansk miljøbistand. Der er i perioden 1994-1998 bevilget 528 mio. kr. og 137 mio. kr. til bæredygtig naturressourceforvaltning i hhv. Dancedlandene og Østeuropa.

Indsatsen omfatter projekter i en række forskellige naturmiljøer. De er skov, natur, kystzoner og kulturmiljøer – dvs. menneskeskabte dele af naturen.

6.1.1 Hvor ydes støtten?

Bistanden til bæredygtig naturressourceforvaltning kan ydes til de lande, som modtager støtte via Miljø- og Energiministeriets miljøbistand, dvs. Sydøstasien, det sydlige Afrika, Østeuropa og Arktis. Der er i 1997 udarbejdet en særlig delstrategi for den grønne miljøbistand til Østeuropa, og der er i denne forbindelse lagt megen vægt på Østersøområdet. Endvidere er den vestlige del af Rusland et væsentligt indsatsområde.

6.1.2 Hvordan prioriteres indsatsen?

Samarbejdslandene i Sydøstasien præges af en voldsom vækst, der i høj grad sker på naturgrundlagets bekostning. Der har også været vækst i landene i det sydlige Afrika og i Østeuropa – som desuden præges af de senere års politiske omvæltninger og de dertil forbundne dramatiske samfundsændringer. Udviklingen stiller store og i mange tilfælde helt nye krav til landenes evne til at forvalte deres naturressourcer bæredygtigt.

Sikring af den biologiske mangfoldighed er en central del af indsatsen. Der findes mange internationale aftaler og konventioner vedrørende biodiversitet, f.eks. biodiversitetskonventionen og konventionen om international handel med truede dyre- og plantearter (CITES).

I Østeuropa kan hertil føjes bestræbelserne på at indføre EU's miljøregler om biodiversitet og naturbeskyttelse som led i optagelsesforhandlingerne. Samarbejdslandene skal yde en stor indsats for at leve op til de mange internationale forpligtelser, og her spiller dansk miljøbistand en rolle.

Indsatsen spiller på mange strenge: Beskyttelse af særligt værdifulde naturområder, folkelige informationskampagner, folkelig inddragelse i

beslutningsprocesser, undervisning, lovgivning og politikformulering, planlægning, metodeudvikling.

Et andet centralt indsatsområde er bæredygtig skovdrift, som skal sikre biodiversiteten og skovene for fremtiden. Mange skove trues af overudnyttelse og rydning. Der er et stort økonomisk pres for at bruge skovens ressourcer og for at rydde skovene til fordel for landbrug, byudvikling, infrastruktur m.v. I Østeuropa privatiseres mange skove ved salg eller tilbagelevering til ejerne fra før nationaliseringerne efter 2. Verdenskrig. Tilsvarende i det sydlige Afrika, hvor den afrikanske befolkning nu får adgang til jord, som den blev fordrevet fra under apartheidstyret. Dette medfører mange nye og uerfarne jord- og skovbrugere, en helt ny jordfordeling og dermed behov for ny planlægning, lovgivning og undervisning med henblik på bæredygtig udnyttelse. Også her er der behov for hjælp.

Bæredygtig naturressourceforvaltning indebærer ofte udvikling af mere miljøvenlige og hensigtsmæssige driftsformer. Da dette på kort sigt kan føre til en mindre produktion i f.eks. landbruget eller skovbruget, er der behov for tæt samarbejde med de myndigheder og de dele af befolkningen, som berøres direkte. Det er derfor vigtigt at supplere ændringerne ved at udvikle alternative indtægtsmuligheder – gerne muligheder som baseres på bæredygtig anvendelse af naturen. Et eksempel på dette er økoturisme baseret på naturværdierne, som der er et stort potentiale for i samarbejdslandene. Men da turismen også kan underminere disse værdier, er det selvsagt vigtigt, at turismen drager nytte af naturværdierne uden at ødelægge dem.

6.1.3 Hvordan bliver projekterne til?

Projekter, som omhandler bæredygtig naturressourceforvaltning, administreres af Miljø- og Energiministeriet. Udvælgelsen og gennemførelsen af projekterne følger derfor proceduren i miljøbistandsprogrammerne Dancee, Danced og Dancea (se side 6-17). Sagsbehandlingen finder sted i Miljøstyrelsen og Skov- og Naturstyrelsen.

6.2 Parker under udvikling

Litauen har et særdeles veludbygget og bevaringsværdigt system af naturparker. Parkerne har ikke blot et rigt dyre- og planteliv, de er også meget populære udflugtsmål for litauere og turister i landet. Med omvæltningerne i Øst- og Centraleuropa er rammerne for forvaltningen af parkerne imidlertid ændret markant, og det skaber en række problemer. Det skyldes ikke mindst privatiseringer, der har skabt mange private ejere af parkerne, landets demokratisering og den nye dynamiske udvikling i økonomien, som har øget interessen for skov- og landbrugsdrift i – og dermed presset på – parkerne.

6.2.1 Behov for moderne forvaltning

Der er derfor behov for en moderne, fleksibel og demokratisk planlægning og forvaltning af parkerne, hvor brugerne i høj grad kommer ind i billedet. Det er baggrunden for det såkaldte State Park Institutional Development Project, der blev forberedt i 1996-97 og indledt i foråret 1998. Der er bevilget ni mio. kr. i dansk miljøbistand til projektet, som gennemføres af Hedeselskabet i samarbejde med det litauiske miljøministerium.

Projektet støtter udarbejdelsen af en national strategi for parkforvaltningen. Denne strategi følges op af konkrete aktiviteter rettet mod planlægning og forvaltning i tre regionalparker og af uddannelses- og informationsaktiviteter, som sikrer, at projektets resultater videreføres efter dets afslutning. På det grundlag udvikles der en model for parkforvaltning i Litauen, som vil kunne anvendes mere generelt i landets øvrige parker.

7 Sektor

7.1 Den sektorintegrerede miljøindsats; Integration af miljø i alle dele af samfundene i Østersøregionen

En del af den danske miljøbistand til Østeuropa er målrettet til særlige sektorer i modtagerlandene – f.eks. energi-, fiskeri- eller transportsektoren. Disse programmer administreres af de ministerier og styrelser i Danmark, hvor den faglige ekspertise er størst – f.eks. administrerer Energistyrelsen sektorprogrammet for energi, mens programmet for landbrug administreres af Fødevareministeriet.

I 1999 var der bevilget 128 mio. kr. til den sektorintegrerede miljøindsats. I år 2000 er der i alt afsat 176 mio. kr. på finanslovsforslaget til denne bistand.

7.1.1 Målsætningen for indsatsen

Målsætningen for Den Sektorintegrerede Miljøindsats stammer fra den regionale handlingsplan for Østersøområdet Baltic Agenda 21, som blev vedtaget af landene omkring Østersøen i 1998. Planen – som udspringer af den globale Agenda 21 der blev vedtaget af FN i 1992 – har til formål at fremme en miljømæssig bæredygtig udvikling baseret på markedsøkonomiske principper i Estland, Letland, Litauen, Polen samt Skt. Petersborg og Kaliningrad i Rusland.

Mange af de østeuropæiske lande har oplevet en økonomisk vækst de seneste år. Hvis Vestens miljømæssige fejltagelser skal undgås i Østeuropa, er det derfor afgørende, at miljøindsatsen integreres i alle dele af samfundet. Sektorprogrammerne skal således sikre, at indsatsen ikke kun bliver et anliggende for miljøministerierne i de pågældende lande. Samtidig skal Den Sektorintegrerede Miljøindsats bidrage til at højne de østeuropæiske landes miljøstandard som en forberedelse til optagelse i EU.

7.1.2 Aktører i miljøindsatsen

Den Sektorintegrerede Miljøindsats er rettet mod sektorerne industri, fiskeri, landbrug, transport, turisme og energi. En række danske ministerier og styrelser er involveret i indsatsen. De er hhv. Arbejdsministeriet, Beredskabsstyrelsen (for Indenrigsministeriet), By- og Boligministeriet, Energistyrelsen, Erhvervsfremme Styrelsen og Danmarks Turistråd (for Erhvervsministeriet), Fødevareministeriet og Trafikministeriet. Disse arbejder sammen med deres respektive modparter og med miljøministerierne i modtagerlandene om programmer og konkrete projekter. Miljøstyrelsen koordinerer den samlede programindsats og godkender miljøkomponenterne i programmerne efter samråd med den Rådgivende Komité for miljøbistand til Østeuropa.

7.1.3 Typiske projekter

Typiske projekter kan være bistand til vurdering af miljøkonsekvenser ved forskellige transportformer, støtte til mere effektiv energiproduktion og

anvendelse af vedvarende energi, støtte til implementering af miljøledelse i østeuropæiske virksomheder, støtte til miljøforbedrende og energibesparende foranstaltninger i boliger, støtte til fremme af bedre arbejdsmiljø, støtte til forbedring af sikkerhed på atomkraftværker og støtte til minimering af anvendelsen af pesticider

8 Kontakt

8.1 Her får du mere at vide

Flere eksemplarer af denne brochure og andet materiale om miljøbistanden fra Miljø- og Energiministeriet fås hos:

Miljøbutikken
Læderstræde 1-3
1201 København K
tlf. 35 95 40 00
E-mail: www.mem.dk/butik

Yderligere oplysninger om de enkelte programmer og indsatser fås hos:

Miljøbistand Øst – DANCEE
Miljøstyrelsen
Miljøbistand til Østeuropa
Strandgade 29
1401 København K
Tlf.: 32 66 01 00
Fax: 32 66 04 79
E-mail: kt5@mst.dk
www.mst.dk/fagomr

Miljøbistand Syd – DANCED
Miljøstyrelsen
Miljøbistand til udviklingslande
Strandgade 29
1401 København K
Tlf.: 32 66 01 00
Fax: 32 66 04 79
E-mail: Danced@mst.dk
www.mst.dk/fagomr

Miljøbistand Nord – DANCEA
Miljøstyrelsen
Kontoret for nordsamarbejde og miljøeksport
Strandgade 29
1401 København K
Tlf.: 32 66 01 00
Fax: 32 66 04 79
E-mail: kt21@mst.dk
www.mst.dk/fagomr

Energistyrelsen
Kontoret for bilateralt samarbejde
Amaliegade 44
1256 København K
Tlf.: 33 92 67 00
Fax.: 33 92 68 11
E-mail: ens@ens.dk
www.ens.dk

Skov- og Naturstyrelsen
Projektsamarbejdskontoret
Haraldsgade 53
2100 København Ø
Tlf.: 39 47 20 00
Fax: 39 27 98 99
E-mail: sns@sns.dk
www.sns.dk/snscen/kontorer/kontor16.htm

Den sektorintegrerede miljøindsats Miljøstyrelsen
Kontoret for nordsamarbejde og miljøeksport
Strandgade 29
1401 København K
Tlf.: 32 66 01 00
Fax: 32 66 04 79
E-mail: kt21@mst.dk